զբաղ արյունից է խումն,» այս անիմաստ նախադասութենէն խորշելու համար Մանիպկոն՝ ձեռագրի մը էν τῷ Θαβώρ ընթերցուածն բնագրի մէջ կ'առնու եւ կը թարգմանէ per radios quos emisit in Thabore, զայս կը նախընտրէ նաեւ Մաքս եւ կը գերմանացընէ՝ (durch) die Schatten, von denen er auf dem Berge Tabor erglänzte (էջ 245). այս հատուածն անտարակոյս կը ընդէջ Հայերէնագէտը եթէ նկատի առած ըլլար հայ բնագրին գեղեցիկ ընթերցուածը «եւ ալեաք ծովուն զարս կարկեցոյց եւ ճառագայթիւ արեգականն զբաս մրոյց է խումն» (էջ 240) ուրեմն durch die Sonnenstrahlen, die er auf dem Kreuze verfinsterte. — Montf. էջ 275 «եւ ոչ մի օր այնպիսի զարգուս զարդարեցաւ (Սողոմոն), քանզի զայս յայտ առնէ ասելովն «յամենայն թագաւորութեան իւրում» եւ ոչ «յամենայն ի փառսն իւրում», ինչպէս ունի Մատթէոս Զ. 28. այսպիսի կարծեաց սակայն տեղի չի թողուր հայ բնագիրն, որ է «այլ թէ եւ ոչ մի աւուր այնպիսի զարդուք զարդարեցաւ. քանզի ասելովն էր «յամենայն է փառս իւր», յայտ առնէ թէ յամենայն է ի փառս իւրոյ ոյնպէս ինչ ալ ղեր-ցա» (էջ 344). մեծ ուշադրութեան արժանի է այս հատուածը. — Montf. էջ 335 «Մատթէոս ասէ միայն թէ ննջէր իսկ Ղազարոս է վրայ քարէի ասէ», հոս ալ միեւնոյն ենթադրութեան կը մղուի իշխան թարգմանիչը (էջ 450), ըստ որում Ղուկասու աւետարանին մէջ չէ որ կը գտնուի այսպիսի հատուած, այլ Մարկոսի. ահա թէ ինչ ուղղի ընթերցուածն կը ներկայացընէ հոս հայերէն ասկեղենիկ թարգմանութիւնը «Մատթէոս ասէ՝ թէ ննջէր։ Իսկ Մարկոս է- զայն է- թէ վասն ննջէր, քարէ մի, ասէ, գոյսն ընդ գլխովն էր» (էջ 436). — էջ 511 Մաքս բնագիրը բառական կը թարգմանէ fliehet..., selbst wenn ihr solche Gegenstände auch von anderer Seite her erhalten könntet. Wenn ihr so handelt, erlangt ihr dadurch viele Güter vom Herrn. Denn erstens... եւ կը կցէ հեռեւեալ ծանօթութիւնը. «Նախնապէս բնագիրը եղած էր անշուշտ Der Herr hat mit diesem Gebote viel Gutes bewirkt, denn erstens...» եւ թէ այս հատուածը առաքելոց ուղղուած խօսքերուն չէր վերաբերիր. այս տեսութիւնը անվարան բնագրի մէջ կը ներմուծէր Ուսուցչապետը եթէ ծանրակշռութիւն դներ հայերէն թարգմանութեան պահած ընթերցուածոյն «Եւ ոչ ասաց թէ մի առնուք ընդ ձեզ, բայց եթէ (եւ) այլ ուստեք մուտք լինիցի, փախուցուք ի հարէն։ Դա է- քաջամ ինչ է-ոյ յորդորել զ՝ զվ...» (էջ 491). — «Մատուցին առ նա դիւահար մի կոյր է- համբ ... զերկոսին զմուտան եխից... է- ղաղն է- ղէլ-ա» (καὶ ὄφιν καὶ ἀχόνν), «համբ» ը եւ «լսելիք» ն իրարու թէ հաշտեցընելու համար կը հարցընէ տարակուսանօք թարգմանիչը թէ «արդեօք Ոսկերերան ըսե՞լ կ'ուզէ թէ ով որ համբ եւ կոյր է, այնպիսին ուղիղ լսելիք ալ չունի» (էջ 630). Հայ թարգմանութիւնը հոս ալ կը փարատէ անտեղի տարակոյսը» Մատուցին առ նա դիւահար մի կոյր է- համբ... յերկոսին զմուտան եխից՝ որովք հաւատաղն մարթ էր է- զայն է- զիրէանն։

Այս դիտողութիւններն ընելով, զորոնք դեռ կրնայինք շարունակել, մեր նպատակը չէր բնաւ նսեմացնել իշխանազուն թարգմանչին աշխատասիրութիւնը, որ յինքեան այնպէս կատարեալ է, այլ կը ցանկայինք անգամ մը դիտել տալ թէ Ոսկերերանի Մատթէի Մեկնութեան հայ թարգմանութիւնը, թէ իւր բարձր հնութեամբը — գրեթէ ժամանակակից հեղինակին — եւ թէ իւր ներկայացուցած անաղարտ բնագրովն արժանի է յատուկ ուշադրութեան՝ վերականգնելու համար յունարէն բնագրին եղծումները, մատնանշելու համար ներմուծումները. եւ այս պաշտօնը կրնար կատարել հայերէնագէտ Ուսուցչապետը։

Հ. Ա. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Sur les mots iraniens empruntés par l'Arménien, par M. A. MEILLET. Extrait des Mémoires de la Société de Linguistique de Paris. հտ. ԺԲ.

Հայերէն իրանեան փոխառեալ բառերը. պարսկերէնի հարաւ-արեւմտեան, կենդրոնական եւ հիւսիսային գաւառականներու ուսումնասիրութենէն եւ մանաւանդ վերջին ժամանակներս M. F. W. K. Müller-ի, Տուրֆանի մանիքէական իրաներէն բնագիրներու հրատարակութիւններէն՝ Meillet իւր տոլորական սրամտութեամբն այնպիսի հետեւութիւններ կը հանէ, որոնք պատիւ կը բերեն այս պրոֆեսորին. Հարաւ-արեւմտեան եւ հիւսիս-արեւմտեան գաւառականներուն զանազանութեամբը շատ մը հայերէն բառեր կը ներկայանան աւելի ընդունելի համեմատական ձեւի մը տակ։

digitised by A.R.A.R.@

կը հետազօտէ շատ մը բառեր, օր.՝ սիրտ, ինա, հանդէս, պատուհաս, ազատ, ծան-, վարազ, դաստ-, պարզեմ, բարձ, յաղեմ, ապահարպան, բոյլ, բուրաստան, մարախ, նախաբար, վարդ, սաղար (սպասալար), պահ (պարհ). պահակ, պահապան, մեհեան, շնորհ, բարապան, դաշլիճ, հրեշտակ, հաւասար, միշտ, կարմիր, հրապարակ, արեւելք, խրատաբ, խոյր, դեսպան, դեսպակ, լապտեր, ժանտ, սեպուհ, պեռ, դերձակ, գժոխք, գահ, պարտեզ եւն։ Բայց ոչ թէ նոր համեմատութիւններ կու տայ մեզի Մէյէ, այլ համեմատութիւններն աւելի գիտնական հիման մը վրայ կը ջանայ գտնել՝ օգտուելով նոյն վերոյիշեալ գաւառականներու վրայ եղած հրատարակութիւններէն։ Կարեւոր չենք համարիր այս կարծեաց նոր եղանակաւորութիւնները բառական յառաջ բերելու, բայց կը յանձնենք այս արտատպութիւնները կարդալ։

Երկու խորհրդածութիւն ներուի մեզի այս համառօտ տեղեկագրութեանս մէջ, նախ. Պրոֆ. Մէյէյի խորին հմտութիւն հայերէնի, որ չի հաստատեր երբեք նոյն իսկ կարծիք մը առանց շօշափելի ապացոյցներու, օր. Տարիներ յառաջ Revue critiqueի մէջ Հա. Լ. (22) հրատարակ բառին վրայ խօսած ատեն ըսած էր. „L'original de հրապարակ est inconnu". իսկ այսօր այս երկասիրութեան մէջ եղած նորանոր գիւտերէն եւ ազ, որով յայտնի կ'ըլլայ այլ եւս հրապարակի նախկին ձեւը frapāδaka չի համարձակիր դեռ վճռական խօսելու։

Երկրորդ. Ֆր. Միւլլէր որ գրեթէ շատ մը հայերէնագէտներէ աւելի քրտինք թափած է հայերէնի վրայ՝ այս հետազօտութիւններով կը բարձրանայ իւր անկեալ վիճակէն, ուր խորասուզուած էր՝ զհայերէնն իրանեան լեզու համարելով, եւ այս ուղղութեամբ հետազօտելով հայերէն բառերը։ Դրութիւնը սխալ էր, բայց համեմատութիւններն շատերը՝ ճիշտ։ Համեմատէ խոյր, դարվել, դանիմ, դեռ սեղոհ եւն եւն են եւն, թէպէտ այս վերջին բառին երկրորդ անդամը՝ իբր putra (puthra) Մառի հետ (տ. ՀԱ 1892, էջ 164. տես անհին ըլլալը՝ Անդ, էջ 355 եւ Լուսաւ 1896, էջ 294) կ'ընդունի եւ Meillet (տ. էջ 248), Ֆր. Միւլլէր արդէն այս պահլաւ բառին մէջ գոյութիւն ցոյց տուած էր տարիներ յառաջ։ Հակառակ այսչափ գրութիւններու կը մնայ դեռ սեղոհ բառն՝ ըստ մեզ, մեկնութեան շատ կարօտ։ Աւելի հաւանական ըլլալ կը թուի (ըստ Մարկուարտի) վրայ. սեղէ-ֆուլի բառին հետ համեմատութիւնը։ Ցարակոյս չկայ որ հայերէն բառերու կեանքին վրայ լոյս կը սպասուի միայն պահլաւերէնի խորին հետազօտութիւններէն, բայց ուսումնասիրուած K. Müllerի, Andreasի, Salemannի պէս հմուտներէ, եւ մերձեցուած հայերէնի Meilletներէ . . .

Հ. Գ. ՄԷՆԷՎԻՇԵԱՆ

ՆՈՐՍԷՆ ՔԱՀ. ՅԷՐ-ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆՑ — "Խաչատուր Աբովեան.„ Բ. Տպագր. Տփղիս. Ընկերտ. տպ. Ն. Աղանեանի. Պօլիս. 1911։

1894 ին Մեծ. Հեղինակին կողմանէ իբրեւ "Ճեմարանական դիսերտացիա„ հրատարակուած "Խաչատուր Աբովեանի„ Բ. տպագրութիւնն է առաջիկայ գրութիւնս։ Տպագրութիւնը անփոփոխ է. սակայն այս գրքիս համար մեծ թերութիւն մը չէ։ "Խաչատուր Աբովեանը„ այն գրութիւններէն է, որոնց մասին "հնացած են„ ըսել կարենալու համար՝ 15—20 տարիներու շրջան մը չի բաւեր, վասն զի՝ ռուսահայ անմահ բանաստեղծին անձնաւորութիւնն իւր ամբողջ նշանակութեամբը դուրս ցայտեցնելու դիտմամբ հոս մեզի խօսողները ոչ այնչափ հեղինակին եւ կամ զինքը կանխող կենսագիրներուն անհատական հայեացքներն են, որչափ վաւերագիրները, յիշատակարանները եւ — ինքնին իսկ Աբովեանը իւր գրութիւններով եւ նամակներով։ Ցատկութիւն մը, որ ստուգիւ պատիւ կը բերէ հեղինակին։

Պիտի բաղձայինք, որ հայ ընթերցասիրաց մտագրութենէն չվրիպէր Աբովեանի այս գեղեցիկ կենսագրութիւնը։

Հ. Ա. ՄԱՏԻՍԵԱՆ

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Շարունակութիւն։)

4. Եկեղեցական-պատմական վարդապետական

François Tournebize: L'Église arménienne. A propos de deux ouvrages récents. Ի թերթին՝ Études, t. 129. (1911), p. 795—813, t. 130 (1912), p. 66—78. — Ուրիշ Archedeacon Dovliuge: The Armenian Church, London 1910, եւ Malachia Ormanian:

digitised by A.R.A.R.@